

Tisztázzunk fogalmakat!

Beszélgetés Nagy Károllyal

Beszélgetőpartnerem Nagy Károly szociológus, egyetemi tanár, az Egyesült Államokban a Middlesex County College professzora, a Magyar Öregdiák Szövetség New Brunswick-i Hétvégi Magyar Iskola egyik alapítója. Korábban ő szerkesztette a Rutgers egyetemen a Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei Kör *Tanúk korukról* című szóbeli történelem előadás- és kiadványsorozatát. Ő szerkesztette továbbá Bibó István legfontosabb tanulmányainak a kilencvenes években megjelent angol nyelvű változatát is. Életútját a *Járatlan utakon – korfordulók világában* címmel, pár évvel ezelőtt megjelent könyvében foglalta össze. Jelenleg az ELTE és a Debreceni Egyetem vendégprofesszora. Tevékenysége mind a mai napig a magyar nyelv és kultúra külföldi fenntartására és művelésére irányul. Írásainak nagy részében a küldetészerűen vállalt kettős kultúra jelentőségét elemzi.¹

Most mégsem erről a témáról kérdeztem, hanem napjaink magyarországi eseményeivel összefüggésben, az utcai megmozdulások '56-ra utaló szlogenjeinek szerepéről faggattam.

N. K.: A felelős szemlélőnek, feltéve, ha nemcsak a budapesti eseményeket figyeli, hanem tekintetét a vidéki városokra is ráirányítja, észre kell vennie, hogy az ország több helységében – a kormány lemondását követelve – békés tüntetéseket szerveztek, illetve szerveznek. A két megmozdulást tehát nem szabad egybemosnunk: a csőcselékként viselkedő garázdák ellen a büntetőjog eszközeivel kell fellépünk, a békés demonstrálókat viszont meg kell hallgatnunk. Szerintem a bűncselekményt elkövetőknek sem '56-hoz, sem a mai eseményekhez nincs közük.

K. A.: *Még akkor sincs közük, ha kisajátítják az '56-os forradalom szlogenjeit, szimbólumait?*

N. K.: Még akkor sincs mindehhez közük. A mítoszok keletkezésében és az események elferdítésében, eltúlzásában, egybemosásában és elkendőzésében nagy szerepe van a médiának.

Ha a szlogeneknél tartunk, akkor inkább a hazugságot, a hazudozást említem. A Gyurcsány-beszéd sokat idézett szavai helyett ennél a kérdésnél sokkal fontosabbnak tartom, hogy visszamenjünk a gyökerekhez. Az 1956-os magyar forradalom legkatartikusabb percét akkor éltük át, amikor október 30-án délután 2 óra 6 perckor a rádióban megszólalt valaki, és ezzel új fejezetet nyitott a Magyar Rádió történetében. Az igazság nyilvános kimondása nemcsak a forradalom egyik vívmányává vált, hanem annak kimondhatatlansága éppen a forradalom kitörésének okai között is szerepelt. A rádió a totális diktatúra alatt ugyanis „hosszú éve-

kig a hazugság szerszáma volt. Parancsokat hajtott végre. Hazudott éjjel, hazudott nappal, hazudott minden hullámhosszon.”

Az emberek szabadságot akartak akkor, és igazságot.

1957-ben az ENSZ különbizottsága előtt több száz tanú között meghallgatott magyar diáklány szavai még ma is meggondolandók:

„Hazugságok között nőttünk fel. Állandóan hazudnunk kellett. Egy ép gondolatunk nem lehetett, mert mindent belénk fojtottak.”

Az '56-os forradalom a szabadságra és az igazságra helyezte a hangsúlyt, mert a magyaroknak elégük lett a múlt hazugságaiból. Éppen ezért nem szabad ma ezzel visszaélni, mert a hazugságra épített politika, bárki is teszi ezt, visszaüt. És én azt látom, hogy a politikai hatalmak megint hazugságokat igyekeznek legitimálni.

Hadd idézzek egy amerikai szólást:

„You can fool some of the people all the time, you can fool all the people some of the time, but you can't fool all the people all the time.”²

K. A.: *Ön mit gondol a mostani helyzetről?*

N. K.: Tanárként és szociológusként csak azt tudom mondani, hogy szerintem elsősorban a fogalmakat kell tisztáznunk. A mai politika világszerte, így Magyarországon is elködösíti s így használhatatlanná teszi a kifejezések nagy részét: például a szocializmus, a kapitalizmus, a jobboldal, a baloldal, a liberalizmus stb. szavakat, illetve azok jelentését. Ezek pontosítása nélkül a mai gondolkodó nem léphet előre. Egy példaként hadd említsem, hogy a magyar kormányt lemondásra felszólító békés tüntetőket a média egy része jobboldalinak, sőt szélsőjobboldalinak aposztrofálja. Salamon Konráddal értek egyet, amikor azt írja, hogy „gondot okoz napjainkban a szélsőjobboldali jelző nyakló nélküli használata. A szélsőjobb jellemzője – a szélsőbalhoz hasonlóan – a demokrácia tagadása és a totális diktatúra megvalósítására való törekvés. Tehát szélsőjobboldaliak a náci és fasiszta, szélsőbaloldaliak pedig a kommunista pártok. Így napjaink Magyarországon – néhány szerencsétlen embertől eltekintve – nincs sem szélsőjobb, sem szélsőbal. A szélsőjobbal való megbélyegzés tehát rágalmazás.”³

Tehát helyére kell tennünk a dolgokat. Nem szabad végletekben gondolkodnunk, hanem ajtót kell nyitunk más alternatíva számára is; 56 például „harmadik utat” akart. A fogalmak összekeverése és a címkézések helyett ki kell mondanunk az igazságot, mint ahogy azt '56-ban tették. A beismerés önmagában még nem elég, azt tettek is követnie kell. Mert hiszen amikor '56-ban a Szabad Kossuth Rádió beismerte, hogy addig hazudott minden hullámhosszon, utána azt is bejelentette: „A hazugság hirdetői e perctől fogva nem munkatársai többé a Magyar Rádióknak.”

Majd esküérvényű fogadalmat tett, hogy „ezentúl az igazságot, a teljes igazságot és semmi mást, csak az igazságot” akarja elmondani. Ha valamit jelent nekünk a magyar forradalom, akkor mindenképpen ezt az utat kell követnünk.

A szavakat pedig ne fegyverként használjuk! Az USA-ban például Bushék sokszor ijesztgetnek, rémítgetnek azzal, hogy a patriótának harcolnia kell a terrorizmus (értsd: Irak) ellen, mert aki ezt nem teszi, az nem hazafi többé. Ezek csak

fegyverként használt szavak, és önigazoló ideológiát takarnak. Az értelem feladata, hogy ne higgye el ezeket. A patrióta nem azt jelenti, amit Bush a fogalom mögé igyekszik erőszakolni, mint ahogy itt Magyarországon sem az a liberális és szocialista, aki ezzel a fogalommal takarózik. Liberális Széchenyi és Eötvös, szocialista pedig például József Attila, Németh László, Kovács Imre, Nagy Imre és Bibó István volt.

Nekünk magyaroknak vannak klasszikusaink, akiknek a gondolataiból válságos időkben érdemes meríteni. Számomra Bibó István az, akit ilyen helyzetekben szívesen idézek:

„A politikum területe [...] nagyon is központi jelentőségű ahhoz, hogy hazugságai idővel végzetessé ne váljanak. Az általánosan elterjedt ellenkező nézettel szemben le kell szögeznünk, hogy a politikában hazudni nem szabad. Pontosabban: lehet itt-ott hazugságot mondani, de nem lehet hazugságra politikai programot felépíteni.”⁴

A demokrácia mint népuralom „közelebről egy olyan politikai rendszer, amelyben a nép, vagyis az átlagemberek összessége abban a helyzetben van, hogy vezetőit meg tudja válogatni, ellenőrizni tudja, és ha kell, el tudja kergetni.”⁵

Bibó e szavai még az 1956 előtti időkből valók, de ma is nagyon aktuálisak. Tudomásul kell vennünk, hogy a jelenlegi magyar jogrendszerben az „elkergetésre” nincs lehetőség. A jogtudósokra és a jogpolitikusokra vár a feladat, hogy olyan új alkotmányt dolgozzanak ki és fogadjanak el, amelyben szerepel a visszahívási záradék.

K. A.: *Hisz abban, hogy a gondolkodó értelmiség, ezen belül is a jogtudósok, különösen az alkotmányjogászok képesek lesznek olyan alkotmányt kidolgozni, megfogalmazni, amely egyrészt megfelel a demokrácia követelményeinek, másrészt viszont a jogpolitikusoknál is elfogadásra talál?*

N. K.: Én a jövőre nézve derűlátó vagyok. Bár ha az elmúlt éveket nézem, azt látom, hogy a kormányok centralizáló szerepe ismét visszatért. Sajnos az ország nem a pluralizmus irányába halad, és a hatalmi koncentráció tendenciája megint jellemző.

K. A.: *Mit ért ezen?*

N. K.: A politika domináns szerepét. A hétköznapi élet minden területét behálozza, és háttérbe szorítja: a társadalom összes többi szféráját, a kultúrát és a tudományt, a családot és a nevelésügyet, a munkásképviseletet és az egyházat, a televíziót és a sajtót, talán csak az üzleti életet nem. Az én általam elképzelt politikának úgy kellene működnie, mint a vasútnak. Ez utóbbi feladata ugyanis csupán annyi, hogy a vonatok pontosan járjanak, és szolgálják ki az utazó közönséget. A politika is szolgálat, és nem uralom. Rehumanizálni kell azokat a területeket, ahova a politika hatalomgyakorló módon betette a lábát. Az értelmiség felelőssége itt meghatározóan fontos, mert ellenőrző szerepe kelljen legyen. Sajnos úgy tapasztalom, hogy Magyarországon az értelmiség is megosztott. Egyesek behódolnak a politikai hatalmaknak, sokan a passzív rezisztenciát választják, mások viszont, akik ki mernek állni, háttérbe szorulnak, háttérbe szorítják őket.

K. A.: *Ön szerint mi az oka annak, hogy a politika dominanciája a szocializmus után is mindvégig megmaradt?*

N. K.: Ez egyrészt azzal függ össze, hogy a félrevezető módon „szocializmusnak” nevezett totális diktatúrát nem tisztító vihar söpörte el, hanem békés váltás történt. A vérnélküliségnek természetesen örülnünk kell, mert így nem voltak áldozatok, de ez azzal a következménnyel is járt, hogy nagyon sok kérdést nem tisztáztak. Sőt! Bizonyos területeken csak látszólag történt rendszerváltoztatás. Másrészt pedig azzal is összefügg, hogy a hatalomgyakorlást a korábbi diktatúra volt funkcionáriusai – akik közül sokan még ma is befolyásos, sőt hatalmi helyzetben vannak – nem tudják szolgálatnak felfogni, hiszen ők nem szabadságra-hűségre, nem nemzethűségre, hanem párthűségre, idegen hatalomnak való engedelmességre szocializálódtak.

Én, mint ahogy említettem, mégis optimista vagyok, mert azt gondolom, hogy a demokrácia megtanulása folyamat: fokozatosan kell annak játékszabályait elsajátítanunk.

Az USA-ban például a saját részvételi tapasztalatommá vált az afrikai–amerikaiak polgárjogi mozgalmának fokozatos fejlődése; hogyan küzdöttek lépésről lépésre, és – főként a passzív rezisztencia módszereivel – hogyan érték el a kisebbség emberi jogainak érvényesülését.

Sokat tanultunk a vietnami háborúból is; amikor a polgári mozgalmak elérték, hogy az állam rájőjjön, milyen elhibázott volt ez a lépés. Az országnak sikerült rákényszerítenie kormányzatára, hogy hagyja abba a háborút. Ezt nagy eredménynek tartom.

Mindkét példa azt mutatja, hogy a valódi demokrácia ezt jelenti: egyrészt a többség hatalmát, hanem a kisebbség érvényesülését, másrészt azt is, hogy a politika szolgálat, és azt kell tennie, amit a szavazópolgárok elvárnak.

K. A.: *Hogyan látja kívülről, távolról, amerikai állampolgárként a követendő utat?*

N. K.: Mindenképpen saját pályánk van, s az ahhoz vezető utat nem építhetjük úgy, hogy közben átveszünk más nemzetekre jellemző modelleket, figyelmen kívül hagyva saját hagyományainkat; s mindemellett kritika nélkül másolunk olyan rendszereket, amelyek már szülőhazájukban sem működnek.

Például, amit itthon piacgazdálkodásnak neveznek, azt én inkább csak „vadkapitalizmus”-nak érzékelek. A legtöbb nyugati állam ezen már régen túlnőtt, és szelídítő korlátokkal fékezi annak maradványait. Persze nem szeretném idealizálni a nyugati demokráciákat, mert még ott is tapasztalunk sok égbekiáltó igazságtalanságot, embertelenséget.

K. A.: *Miben látja a korábban említett értelmiség szerepét?*

N. K.: Az értelmiségen belül vannak olyanok, akiket pártoktól függetlenül, csupán a szaktudásuk alapján rá lehetne beszélni arra, hogy az ország irányításában szerepet vállaljanak. A hatalomirányú kontraszelekció hosszú távon nem működhet.

K. A.: *A jelenlegi válság megoldására, szakértői kormányt képez el?*

N. K.: Igen. Nagyon fontos volna most a szaktudás, és ebben a megosztott országban egy kis időre politikamentessé kellene tennünk a kormányzást; uralom helyett felelős szakértői jogositványokkal kellene igazgatni az országot.

A mostani válság elsősorban etikai, bizalmi válság. Hogyan is mondta Berzsenyi Dániel? „Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs.”

Olyan szakemberekre van szüksége az országnak, akikben a választópolgárok megbíznak. De előtte továbbra is csak azt tudom hangsúlyozni, hogy tisztáznunk kell a fogalmakat, mindenekelőtt azt, hogy mi a különbség hatalom és uralom között, diktatúra és szolgálat között. Mert mihamarabb a letisztult fogalmak a maguk egyszerűségében nyilvánvalóvá válnak, többé nem lehet fegyverként manipulálni azokat. ☒

KISS ANNA

J E G Y Z E T E K

- 1 Tanítsunk magyarul (1977); Magyar szigetvilágban ma és holnap (1984); Szigetmagyarság és szolidaritás (1988); Küldetésben (1996); Emigránsok küldetésben (2000).
- 2 „Egyeseket mindig be lehet csapni, néha akár egyszerre mindenkit is be lehet csapni, de mindenkit mindig becsapni nem lehet.”
- 3 *Új Horizont*, 2006. 3. szám.
- 4 Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. *Válasz*, 1948. április.
- 5 Bibó István: A magyar demokrácia válsága. *Valóság*, 1945. október–december.